

Miksi suomalaisen kielen- tutkimuksen kansainvälinen panos on heikko?

Kielitieteen päivillä Helsingissä 21.4.1990
esitettyjä provokatorisia ajatuksia

Otsikon kysymyksenasetteluun sisältyy väite, että suomalaisen kielentutkimuksen kansainvälinen panos on heikko. Jos on näin, pääsyy on suomen kielen ja sen sukukielten tutkimuksessa, sillä yleisen kielitieteellisen traditiomme synty on ollut huomattavalta osaltaan sidoksissa siihen.

Mitä suomen kielen ja sen sukukielten tutkimus on antanut kansainväliselle kielentutkimukselle? Se on antanut systemoittua materiaalista tietoa. Siinä sen anti lyhyesti sanottuna onkin. Teoreettis-metodologisesti suomalaiset eivät ole keksineet mitään merkittävää, jota maailmalla olisi käytetty. Ei liioin ole ryhtytty tutkimaan kieltä jostain uudesta omaperäisestä näkökulmasta. Tutkimuksemme käännekohdat ja parhaat saavutukset ovat muiden kehittämien teorioiden matkimista ja soveltamista ja osittain edelleenkehittelyä.

H. G. Porthan omaksui 1700-luvun lopulla uuden tutkimussuunnan Saksasta ja sai siten aikaan ensimmäisen huomattavan käänteän. Tanskalainen Rasmus Rask sai suomalaiset innostumaan kenttätöistä 1800-luvun alussa. E. N. Setälä toi uuden opin 1800-luvun lopulla, jälleen Saksasta. 1900-luvun puolivälin jälkeen uudet suuntaukset omaksuttiin Amerikasta.

Kansan pienuus ei ole riittävä selitys sille, että Suomessa ei ole yhtään kansainvälistä merkkihenkilöä kielitieteissä. (Kansainvälisyydellä en tässä tietenkään tarkoita esim. suomalais-ugrilaisuutta, joka pienessä mittakaavassa on toki kansainvälisyyttä. Myöskään muissa maissa vaikuttavia suomalaisia ei ole luettava tähän, koska heidän tutkimusympäristönsä ja mahdollisuutensa ovat toiset.) Monilla muilla aloillaahan on huippututkijoiden joukossa myös (Suomessa asuvia) suomalaisia.

Historioivassa ja kulttuurisidonnaisessa tutkimuksessa ja konkreetimmalla kenttätöiden tasolla ja löytöretkeilyssä suomalaiset ovat menestyneet parhaiten. Niinpä myös oman kielikuntamme historian selvittäminen on tärkeä saavutus sinänsä. Kielentutkimuksella on ollut kansamme historian luomisessa hyvin vaativa nationalistinen tehtävä. Se on tarkoittanut juuri mainitunkaltaista aineistojen keruuta ja vertailevaa analysointia. Teoreettinen orientoituminen kielen universaaleihin ei olisi palvellut tätä päämäärää. Tämä on ensimmäinen perussyy ja lähtökohtaselitys, miksi kielentutkimuksemme kansainvälinen panos yhteensä on ollut heikko. Mutta se ei käy kokonaisselityksestä enää. Muita myöhempiä syitä on useita. Monet niistä ovat yhteisiä myös muiden alojen kanssa.

1. Yksi hyvin olennainen syy on se, että yliopistojen kieliaineiden lähes yksinomainen tehtävä on ollut opetus. Vieraissa kielissä huomattavan osan oppisällöistä ja opettajakapasiteetista on vienyt käytännöllinen kielitaito. Laitokset ovat olleet opetuslaitoksia, eivät tutki-

muslaitoksia. Nyt ja tulevaisuudessa tilanteen tulisi olla juuri päinvastainen: laitokset ovat nimenomaan tutkimuslaitoksia, joihin opetus olennaisena osana kytkeytyy. Tutkimuksellisesti näkyvimpiä ovatkin tähän asti olleet yleensä ne laitokset, joita opetus opiskelijamäärän pienuuden takia ei ole niin paljon »rasittanut».

Yliopisto-opiskelijat on totutettu passiiviseksi tiedon omaksujiksi ja toistajiksi, ei aktiiviseksi, kriittiseksi, luoviksi, tietoa omakohtaisesti etsiviksi. Meillä ei tenttisuorituksina kirjoituta pikku tutkielmia. Onneksi parhailaan markkinoidaan uutta oppimiskäsitystä, jonka mukaan oppiminen toteutuisi perusopinnoista lähtien parhaiten omakohtaisella tutkivalla menetelmällä.

Tottumisen kansainväliseen vuorovaiikutukseen tulisi sisältyä jatkokoulutukseen tai heti senjälkeiseen vaiheeseen. Harvalla tähän asti vaikuttaneella kielentutkijalla on ollut siihen aikanaan mahdollisuus.

2. Opetuksen dominoivuudesta on edelleen johtunut sellainen hierarkkinen järjestelmä, että lehtorit ja assistentit ovat huolehtineet ns. alempitason tiedon opettamisesta ja professorit ylemmän tason opettamisesta. Tästä on seurannut se, että professoreiden on periaatteessa ollut pakko näennäisesti hallita oppiaineen tiedon kärki koko laajuudessaan. Mutta sehän on mahdotonta. Seuraukset ovat kohtalokkaat. Aika ei riitä kunnolla mihinkään. Yksiköt ovat pieniä. Tehtäväkenttää ei ole voinut jakaa. Lisäksi on ollut hoidettava hallinnolliset asiat. Tällä systeemillä Suomen yliopistojen kielten professoreista ei koskaan ole odotettavissa kansainvälistä huippu-tutkijaa.

Tutkimusta ajatellen oppiainevastuun hierarkkinen viipaloiminen on absurdi ja vähäisten resurssien täydellistä tuhlausta. Tieteellinen totuus ei perustu esimiehyteen. Jos lehtori on laitoksen ainoana opettajana erikoistunut esimerkiksi vanhaan kirjakieleen ja pitää alan kurssia, on luonnollista, että hän vastaa

siitä tutkimuslohkosta pro gradu -tasolle asti, ja väitöskirjoihin asti, jos on tohtori, niinkuin nykyisin alkaa jo yleensä olla. On selvää, että ohjaus sisällytetään tällöin opetusvelvollisuuteen ja että lehtorilla ylimalkaan on samanlainen tutkimusoikeus ja -velvollisuus kuin kaikilla muillakin. Tieteellisessä laitoksessa ei saisi olla ainoatakaan opettajaa, joka ei ole aktiivinen tutkija. Tämä merkitsee sitä, että oppiainevastuu jaetaan täsmälleen päinvastoin kuin tähän asti, ei hierarkkisesti vaan tutkimuslohkoittain. Tällöin niin professoreilla kuin muillakin tutkijaopettajilla on mahdollisuus voimiaan liikaa hajottamatta mennä pitemmälle omalla erikoisalallaan.

3. Suomen oloissa tälläkään järjestelmällä ei päästä siihen ihannetilaan, mikä on muun maailman suurissa yliopistoissa. Tutkijapotentiaali pitäisi olla vielä suurempi. Laitosten pienuus on siis yksi todellinen huonon kansainvälisen kilpailuvyyn syy. Suomessa on vain yksi kielitieteellinen laitos, jolla on kokonsa puolesta mahdollisuus tehdä pitkäjänteistä tutkimusta. Se on Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Mutta me tiedämme, että laitosten kokoa ei voi radikaalisti suurentaa. Tulevaisuudessa se ei olekaan ehdoton este, sillä humanistisella alalla tutkimusyhteistyötä voi tehdä ja suoraa keskustelua käydä paikasta riippumatta tietokonepäätteiden avulla. Siitä huolimatta on yleisesti todettava, että ei ole minkäänlaisia järjeställisiä perusteita sille, että humanistisilla aloilla opettajien ja opiskelijoiden lukumääräsuhde on epäedullisempi kuin luonnontieteissä. Opetusministeriössäkin on kaikenlaisten laboratoriovempaimien kunnioitus niin suuri, että niiden käytön ohjaus ja harjoittelu katsotaan tärkeämmäksi kuin inhimillisempien ilmiöiden harjoittelu. Pienet harjoitusryhmät ovat täsmälleen yhtä tärkeitä humanisteille. Ellei siihen päästä, on turha vaatia samaa tehokkuutta. Pääalat eivät ole nykyisellään tulosten perusteella tästä syystä vertailukelpoisia.

4. Varsinainen kansainvälisen kilpai-

lukyvyn este on kuitenkin asenteellinen. Humanistit ovat olleet individualistisuudessaan kykenemättömiä merkittävän tutkimuksen vaatimaan ryhmätyöhön. Mistä sitten johtuneekaan se, että joukossa on paljon tämän tason sosiaalisia invalideja?

Korpuisomalaisen reviiirajattelun tyyppisellä mentaliteetilla ei ole tullut yhtään Nobelin palkintoa. Todella merkittäviä tuloksia on mahdollista saada vain useiden nerokkaiden yksilöiden yhteistyöllä. Riittävästi resurssoituja projekteja syntyy Suomen oloissa vain useihin laitoksiin ja yliopistoihin kuuluvien henkilöiden kesken. Mutta siinä on hirmuinen ongelma ja kilpailu, kenen ehdoilla ja johdolla se tapahtuisi, kun kahta kukkoa ei mahdu samalle tunkiolle. On kuitenkin esimerkkejä siitä, että tasaveroiset tutkijat voivat muodostaa johtoryhmän, kun kullakin on oma itsenäinen osuutensa ja vastuunsa projektista. Näin kai asian parhaassa tapauksessa tulee olla. Yhteisneuvotteluin kootaan sitten osaset yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

5. Meikäläinen suuri puute on se, että tutkimusaiheet ovat usein vähämerkityksisiä. Vaikka väitöskirja tai muu yksin tehty työ ei voi ollakaan kovin suuruusuntainen, monografiat ovat joka tapauksessa useimmiten periaatteellisesti varsin vähän kansainvälisesti kiinnostavia. Taustalla lienee yhtenä tekijänä jonninjoutava suomalainen vaatimattomuus.

6. Suurin asenteellinen ongelma on se, että suomalaiset lingvistit eivät uskalla kansainvälisten oppien paineessa käyttää omia aivojaan, vaan menevät kritiikittömästi kuka minkin virran mukana. He käyttäytyvät kuin suomalaiset poliitikot, jotka eivät uskalla lausua ensimmäisenä mitään mistään kansainvälisestä asiasta, vaan odottavat, mitä muiden jälkeen on sopivaa sanoa. Itsenäisyyttä, rohkeutta ja itseluottamusta on Suomessa vain joillain kauppamiehillä, ralliajajilla, mäkihyppääjillä ja orkesterinjohtajilla. Lingvistit ovat edelleenkin niin alemmuudentuntoisia, että pitävät kaikkea ulkomais-

ta parempana. He ovat onnensa huipulla, kun pääsevät jonkun ulkomaisen gurun jalkojen juureen. Näin voi tietenkin päästä kansainvälisille markkinoille, jos haluaa myydä itsensä jonkin opin markkinointiin. Kukin uskonlahkohan on kiitollinen jokaisesta voittamastaan sielusta. Mutta silloin voi käydä niin kuin esimerkiksi transformaatiokielioppiin, TG-uskontoon, vannoneille ja sitä ainoana oikeana oppina pitäneille. He ovat saattaneet joutua hieman samantapaiseen identiteettikriisiin kuin kommunistit tätä nykyä politiikassa.

7. Pahin edelliseen liittyvä perimmäinen periaatteellinen este on innovatiivisuuden puute. Tutkimuksia tehdään niin sanotusti varman päälle. Normina on, että tulosten on oltava »lopullisia». Tuijotetaan virheisiin. Yksityiskohtien virheettömyys on meillä tärkeämpää kuin innovatiivisuus. Tällä mentaliteetilla ei Suomen kielitiede koskaan tule tunnetuksi maailmalla. Ei nähdä, että tutkimus on prosessia, dialogia, jossa tilapäiset limbot ja virherepliikit kuuluvat työhön ja jäävät sivuun jatkuvassa itsesääntöisessä tutkimuksen etenemisessä, jossa tutkimusyhteisön huomio kiinnittyy vain siihen, mikä vie asiaa *eteenpäin*.

8. Tutkimusta ohjailee arviointi. Jos arvioija on uskonlahkoinen ja samalla suvaitsematon, tulos on pahin mahdollinen: terrori. Kun tutkija ei ymmärrä toisen tutkijan kieltä, perussyynä on tällöin yleensä ensinnäkin tietämättömyys, koko asianomaisen tutkimuskentän tuntemuksen puute, ja toiseksi kyvyttömyys nähdä asioita uudella tavalla. Kun arvioijalla itsellä ei ole kanttia ottaa vastuuta uusista ideoista, hän varmuuden vuoksi torjuu ne. Tällainen vastaanottohan on tunnetusti varsinaisilla keksijöilläkin Suomessa. Ei ole ihme, että vallankin nuorten tutkijoiden keskuudessa vallitsee varovaisuus ja pelkuruus. Tällä tavalla kansainvälinen panos tulee jäämäänkin heikoksi. Vain riskejä ottamalla voi maailmalla menestyä.

Edellisistä omalta osaltaan johtuu, että suomalainen kielitiede ei ole ollut al-

kuaiokojen jälkeenkään teoreettisesti orientoitunutta. Meikäläiset tutkijat ovat edelleen aineistonkäsittelijöitä ja soveltajia. Ehkäpä ensi vuosituhannella on mahdollisuus päästä teoreettisella tasolla itsenäisemmäksi ja muiden kanssa tasaveroisemmaksi.

Alemmuudentuntoon liittyy — kaiketi erityisesti kieli-ihmisillä — kielellinen alemmuudentunto. Usein toistettu tosiasia on, että kansainvälistymistä estää se, että tunnemme olevamme myös kielellisesti periferiassa ja kielenkäyttötaitoiltaamme vajavaisia. Mutta selvää on, että meitä ei noteerata, ellemme kaikesta tästä huolimatta tuppaudu kansainvälisille areenoille. Ei kansainvälisiin projekteihin pääse mukaan, ellei hankkiudu ulkomaille ja ellei synny välittömiä ja välillisiä kontakteja. Valitettavasti suomalaiset — myös kauppatmiehet — ovat näissä toimissa huonoja. Kun joku sitten sattuu onnistumaan, sanotaan heti, että mikä se on olevinaan. Suomalaisia ärsyttävät sellaiset itsevarmat tyytit, jonka kaltaisia puhemiehiä juuri tarvittaisiin. Kateudesta ei tueta sitä, millä olisi menekkiä. Tässä yhteydessä mainitsen — vaikka en perimmäisistä syistä tietämättömänä osaa sanoa, kuuluisiko se tähän yhteyteen —, että kahdelle kielitieteelliselle kirjalle ei taannoin tahtonut millään löytyä käännösrahoja, vaikka niillä oli valmiiksi sovitut ulkomaiset kustantajat.

Itsestäänselvyytenä on todettava, että kielitaitoa on parannettava. Lisäksi tarvitaan rohkeutta ja aloitteellisuutta, joita suomalaisilta yleensä puuttuu. Käytännön kansainvälistyminen on normaalisti aloitettava kongresseista, vaikka niiden kerrallinen välitön anti ei itselle saata aina suuri ollakaan. Suomalaisia on niissä usein olemattoman vähän, nykyisin kyllä enentymään päin. Osanottajiksi valikoituu enimmäkseen vain sellaisia, joilla on kielitaitoa mutta ei mitään sanottavaa. Tämä koskee monia muitakin maita. Vahinko, jos syntyy tällainen kuva tasostamme. Myös pätevien hiljaisten olisi tultava mukaan.

10. Lingvistijoukolta on puuttunut koordinoitua soluttautumista kansainvälisille julkaisufoorumeille. Onhan meillä kyllä jokunen kotimainen kansainvälinen sarja, mutta yhdyshenkilöitä tarvittaisiin myös ulkomaisten sarjojen toimituskuntiin. Tämä on vain yksi yksityiskohta. Yhteisöllinen saamattomuus ja kuppikuntaisuus on estänyt monenlaiset muutkin tehokkaammat käytännön toimet.

Syiden luetteloa voisi jatkaa. Mutta näissäkin on jo tarpeeksi selittämään sitä, että suomalainen kielitiede ei ole kansainvälisesti näkyvää, vaikuttavaa, korkeatasoista. Joku voi kysyä, tarvitseeko sen sitten olla. Ei tietenkään. Mutta silloin ei myöskään ole lupa ihmetellä, jos ei saa rahaa ja virkoja lakkauteaan.

Näistä päätelmistäni ei kuitenkaan saa tehdä sellaista johtopäätöstä, että tutkimuksemme olisi huonotasoinen. Jo väitöskirjoista lähtien pidetään huoli, että näin ei ole. Monien maiden taso on paljon huonompi. Mutta tästähän ei tällä kertaa olekaan kysymys. Lohdutukseksi ja puolusteluksi ei käy, että jossain muualla panos on meitä heikompi.

Jos teetettäisiin kansainvälinen arviointi, lopputulos saattaisi olla, että lingvistiikkamme on koko tutkimusmaailma huomioon ottaen keskimäärin hyvää keskitasoa ja että tutkimus on nousussa. Se on joka tapauksessa teoreettisesti ajantasaisempaa kuin vuosikymmeniä sitten. Kansallinen itsenäistyminen merkitsi aikanaan kansallista umpioitumista. Kun edellä puhuin tutkimuksellisen itsenäistymisen puolesta matkimista vastaan, en tietenkään tarkoittanut mainitunkaltaista umpioitumista. Päinvastoin: on oltava avoin joka suuntaan eikä vain yhteen suuntaan.

Kun lähdetään vaikka siitä, että suomalainen kielentutkimus on parhaimmillaan alan kärkimaiden keskitasoa, niin meillä ei ole mitään syytä arkailla tasaveroista osallistumista kansainväliseen keskusteluun. Jos vähätellemme itse itseämme, silloin muutkin

Keskustelua

vähättelevät. Joka tapauksessa laajalevikkisimmissäkin sarjoissa julkaistaan ankaran karsinnan jälkeen artikkeleita, jotka vievät tutkimusta hyvin vähän eteenpäin. Monta kertaa riippuu tuttavuttavan suosituksista, mikä menee läpi. On siis tärkeää, että joku taustaksi kertoo, että asianomainen on maailman tuhansien lingvistien joukossa aivan ansioitunut ja vakavasti otettava tutkija. Pelkkä tarjottu teksti ei aina puhu riittävästi puolestaan.

Kongresseissa kuulee hyvin heikkoja juttuja, joita tullaan esittämään kevyen itsevarmasti vain siksi, että ollaan jostain alan johtavasta imperialistisesta maasta. Monesti mielenkiintoisimmat ja antoisimmat esitelmät tulevat muulta kuin »varmalta» taholta, esimerkiksi jostain Suomen kaltaisesta pienestä toisen luokan lingvistimaasta. Suomalainen

alemmuudentunne on täysin aiheeton. Suomalainen materiaali on periaatteellisesti täsmälleen yhtä tärkeää kuin esimerkiksi englanninkielinen materiaali – tai voi olla tärkeämpääkin. On vain otettava itsestäänselvytenä se, että siitä eivät ole sankat joukot kiinnostuneita.

Nämä kaikki ovat henkilökohtaisia mielipiteitä. Niiden yksi sanoma on se, että kenenkään nuorekaan suomalaisen kielentutkijan ei tarvitse ujoitella ollessaan kongresseissa tai stipendiaattina maailmalla. Mitä enemmän sinne hankiudutaan ja mitä vähemmän estoin, sitä paremmat ovat mahdollisuudet tasaveroiseen vuorovaikutukseen, tason nostamiseen ja kansainvälisen panoksen lisäämiseen.

PAULI SAUKKONEN